

Uitgeverij Van Dale Lexicografie maakt graag dure en schitterend ogende boeken maar lijkt zich minder te bekommeren om de inhoud. Na een apert slecht Van Dale *Spreekwoordenboek in vier talen* van H.I. Cox is er nu dus een zeer middelmatig etymologisch woordenboek in de Van Dale-reeks verschenen. Het valt te vrezen dat Van Dale Lexicografie een flink eind op weg is de grote naam van Van Dale te grabbel te gooien.

J.M. van der Horst

Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden, P.A.F. van Veen, Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen, 1989, 895 p.

De kunst van de beschouwing

Er zijn boeken die om recensies vragen, en er zijn er die ze niet verdragen. Tot deze laatste categorie behoort het boek van Bart Verschaffel *De glans der dingen*. De fascinatie die ervan uitgaat, want het is een fascinerend boek, ligt in het feit dat het zich aan elke greep onttrekt, dat het steeds op de vlucht is en elke poging tot samenvatting, tot beschrijving of indeling afwijst, terwijl het er toch steeds toe blijft uitnodigen. De ondertitel luidt „Studies en kritieken over kunst en cultuur”, maar dit zou even goed „Essays” tout court kunnen zijn.

Zoals de titel suggereert, gaat het over de glans der dingen, maar niet alleen in de voor de hand liggende betekenis alsof dingen enkel glansrijk en betoverend zouden zijn. De dingen zijn stom, maar ook in staat om te tonen wat niet meer te zien is. Het gaat echter over veel meer dan over dingen en hun mogelijke glans.

Maar ik trap zelf al in de val door me te laten verleiden om de inhoud van dit boek te parafrazeren en op een andere manier te willen zeggen wat in het boek staat. De tekst in het boek zegt wat hij te zeggen heeft op de enige mogelijke wijze waarop deze gezegd kan worden. Alle commentaar druipert er van af als

water van een eind. Als er iets is wat dit boek duidelijk maakt, dan is het dat teksten, zoals dingen, niet te interpreteren zijn, dat men ze moet nemen zoals ze zijn, ze moet respecteren in hun onvertaalbare eigenheid. Men kan er mee omgaan, erbij en erin vertoeven, er in binnentreden en er weer van heengaan zonder de ruimte van de beschouwing die ze scheppen te verlaten. Men kan ze bezoeken zoals bijen de bloemen. Die teksten veronderstellen, om een term van Jacob Burckhardt aan te wenden, „die Kunst der Betrachtung”, de wil, de kunst van de beschouwing.

Ergens citeert Verschaffel Paul Valéry - hij citeert veel, want hij leeft zelf in die wereld van teksten; hij heeft zelfs een essay over het citeren - . Paul Valéry beweert dat men binnenkort streng afgezonderde kloosters zal moeten bouwen om te ontkomen aan het moderne levensgevoel dat het moet hebben van de snelheid, het getal, de massa, de verrassing, de herhaling, de nieuwigheid en de lichtgelovigheid. Het boek over de Glans der Dingen is een soortgelijk klooster. Men moet er binnentreden om de geheime charms ervan te ontdekken en te kunnen ervaren. Het meest charmante is echter nog dat wie zich in die afzondering waagt, ineens bemerkt dat hij temidden van de actualiteit waaruit hij zich afzonderde terecht is gekomen. Die afzondering is immers helemaal niet wereldvreemd, maar verbijgt juist de enige geheime toegang tot die wereld.

Men moet zich door de gangen van die zinnen laten leiden, men moet zich instellen op het ritme van hun adem, maar men moet er zich ook aan kunnen onttrekken om stil te blijven bij de verrassing van een heel gewoon woord dat daar ineens heel vreemd en eenzaam in zijn samenvoeging van lettertekens op een wit blad staat.

Verwacht dus niet dat ik u vertel waarover dit boek gaat. Het gaat over niets en over alles. Zelfs in de inhoudsopgave ervaart men dit reeds. Ik wil enkel één passage

citeren uit het eerste essay „Hermes”. Dit essay en dus het boek begint als volgt: „Hermes, zoon van Zeus, was een geboren dief en leugenaar. Zijn vader kwam onder de indruk van het gemak waarmee de jonge god kon babbelen, en benoemde hem tot boodschapper van de goden, op voorwaarde dat hij ophield met stelen en liegen. En Hermes beloofde het liegen te laten, als hij maar niet gebonden was de hele waarheid te vertellen. De heraut der goden, die tussen goden en mensen gaat, het schrift heeft geschonken, de zijnsferen verbindt en mengt, is nooit helemaal betrouwbaar. Hij liegt wel niet, maar wordt met genoeg slecht begrepen. Het wordt nooit geheel duidelijk wat de goden met de mensen te maken hebben, wat het geschrevene betekent”. Wie zo'n aanhef niet boeiend of irritant genoeg vindt om verder te lezen, mag het boek vergeten. Wie wel verder wil, zal, zoals het bij een soortgelijk boek hoort, enige moeite moeten doen om het boek te bemachtigen. Het boek dringt zich niet op. Het vult geen étalages. Het heeft niet eens een uitgever. En van een uitgave in eigen beheer kan er helemaal geen sprake zijn. Op de allerlaatste pagina van het boek leest men in kleine letters dat het gedistribueerd wordt door „Vlees en beton”, p/a Lange Nieuwstraat 29, 2800 Mechelen. Die tip kan uw boekhandel helpen het boek op te sporen.

Geert Bekaert

BART VERSCHAFFEL, *De glans der dingen. Studies en kritieken over kunst en cultuur*, Laat 20e-eeuws Genootschap, Damme, 1989, 188 p.

Gent. Apologie van een rebelse stad

De meeste Europese historische steden danken hun roem aan één bepaalde bloeiperiode: b.v. Brugge in de 15de eeuw, Antwerpen in de 16de eeuw, de Hollandse steden na 1600, enz. Hun stadsbeeld wordt in grote mate door deze periode bepaald. Dit is

NEDERLANDSE TAAL- EN CULTUURPOLITIEK

niet het geval met Gent, dat op zijn grondgebied de sporen draagt van verschillende hoogtepunten. De belangrijkste perioden van de Gentse geschiedenis zijn: de 13de en 14de eeuw toen Gent, na Parijs, de grootste stad ten noorden van de Alpen was; de 16de eeuw toen de stad de speerpunt in de protestantse strijd tegen Spanje was; en tenslotte de 18de en vooral de 19de eeuw waarin Gent zich ontwikkelde tot een stad van Europese allure en voorop liep in het industrialisatieproces.

Een van de belangrijkste kenmerken van de Gentse geschiedenis is het rebelse karakter van deze stad, dat vooral tot uiting komt in haar permanente strijd voor vrijheid. Op verschillende ogenblikken in haar geschiedenis kwam Gent in opstand tegen de vorst. Deze conflicten vertoonden eigenlijk altijd hetzelfde kenmerk: de vorst probeerde een „moderne”, d.w.z. meer gecentraliseerde staat uit te bouwen, terwijl Gent het stedelijk particularisme verdedigde.

Aan een van die conflicten danken de Gentenaars hun sporenaam: de stropendragers. De stad kwam in opstand tegen de centralisatiepolitiek van Karel V. In 1540 trok de keizer ten strijde tegen zijn opstandige geboortestad. Gent werd streng gestraft en haar leiders moesten in hun ondergoed en met een strop om de hals vergiffenis vragen.

Maar al in de 12de eeuw revol-

teerden de Gentenaars tegen de graaf en zij riepen hem ter verantwoording voor zijn beleid. De beroemdste episode uit de Gentse geschiedenis is de regeringsperiode van Jacob van Artevelde. Gent bevond zich door de oorlog tussen Frankrijk en Engeland in een moeilijke situatie. Vlaanderen was een leen van Frankrijk en de graaf van Vlaanderen was dus gehoorzaamheid aan de Franse kroon verschuldigd, maar anderzijds was Vlaanderen, en vooral de industriestad Gent, voor zijn textielproductie aangewezen op de invoer van Engelse wol. In 1337 koos Gent, onder leiding van Jacob van Artevelde, voor het Engelse kamp. In 1340 werd de Engelse koning op de Gentse Vrijdagsmarkt zelfs gehuldigd als koning van Frankrijk. Maar Artevelde werd in 1345 het slachtoffer van de interne twisten tussen de wevers en de volders. Deze met geweld uitgevochten vetes en ook het verbreken van de solidariteit met de steden Brugge en Leper versterkten opnieuw de positie van de graaf.

Gent speelde ook een hoofdrol in de protestantse strijd tegen Spanje. In 1577 werd hier een staatsgreep uitgevoerd die een revolutionair comité aan de macht bracht. Dit was het begin van een zevenjarig calvinistisch bestuur, waarin Jan van Hembyze en Petrus Dathenus een belangrijke rol speelden. Maar ook in deze strijd tegen Spanje bleef Gent zich autonoom opstel-

len tegenover de Staten-Generaal. Willem van Oranje kon Gent nooit overhalen zich achter de politiek van de Staten-Generaal te plaatsen. Deze handelswijze had niet zozeer met particularisme te maken, maar vooral met de houding van een stedelijke middenklasse die zich wenste te onderscheiden van de Kerk en de bevoorrechte klassen. In 1584 maakte Farnese een einde aan de Calvinistische Republiek.

De geschiedenis van Gent is sterk verbonden met de textielindustrie. Een van de oorzaken van de vroege ontwikkeling van Gent tot textielstad houdt vermoedelijk verband met het feit dat de twee grote Gentse abdijen, de St.-Baafs- en de St. Pietersabdij, uitgestrekte schapenhouderijen bezaten langs de Vlaamse kust en vooral in Zeeuws-Vlaanderen. Tijdens de 13de eeuw groeide Gent uit tot één van de belangrijkste industriesteden van West-Europa. De 17de eeuw was een ongelukse eeuw, maar toch kende Gent vrij vlug een economische opleving. In de 18de eeuw evolueerde de stad opnieuw van een bescheiden provinciestad tot een industriestad van Europees formaat. Lieven Bauwens (1769-1822) smokkelde uit Engeland, met de steun van de Franse regering, een aantal nieuwe machines voor het spinnen, weven en bedrukken van katoen. Hij startte, eerst in de buurt van Parijs en daarna in Gent, een

katoenbedrijf. Het was de start van de Industriële Revolutie in Gent, die er een stormachtige ontwikkeling zou krijgen. Vooral de katoenindustrie kende een snelle groei. In 1812 werkten ongeveer 11.000 arbeiders in deze branche.

De Hollandse periode (1815-1830) was voor Gent een tijd van grote bloei. De bevolking groeide aan tot ongeveer 84.000 inwoners. De katoenijverheid werd zeer snel gemoderniseerd en in 1825 werd begonnen met het graven van het kanaal Gent-Terneuzen, dat de haven van Gent met de zee verbond. In 1817 opende de Rijksuniversiteit haar deuren. Het is dan ook te begrijpen dat de Belgische onafhankelijkheid niet algemeen met enthousiasme werd begroet in Gent. Vooral uit industriële kringen kwam een orangistische tegenreactie. De door Willem I benoemde burgemeester b.v. werd na zijn afzetting door Leopold I met overgrote meerderheid door de (toen stemgerechtigde) Gentenaars herkozen.

Gent ontwikkelde zich in de 19de en 20ste eeuw tot een belangrijke Belgische industrie- en havenstad én tot cultureel centrum. Ook op sociaal gebied speelde het een belangrijke rol. Al in de 13de eeuw waren er in haar maatschappelijk leven democratische tendensen te bespeuren. Vooral in de 19de eeuw zouden Gentenaars als E. Anseele (1856-1938) een rol spelen in de ontwikkeling en verspreiding van het socialisme in België. Hijzelf en de Gentse socialistische organisaties werden het grote voorbeeld voor de Tweede Internationale.

Over de boeiende geschiedenis van Gent is een prachtig en zeer leeswaardig boek verschenen, waarvan het tweede deel volledig aan het culturele leven in Gent is gewijd. De stad heeft niet alleen een belangrijke rol gespeeld in de politieke, economische en sociale geschiedenis van Europa, maar heeft ook een zeer rijk cultureel verleden. In het boek worden o.a. de schilder- en beeldhouw-

kunst besproken, de kunstnijverheid, de toegepaste kunsten (ceramiek, meubelkunst, enz.), de architectuur, literatuur en het muziekleven.

Gent. Apologie van een rebelse stad is bovendien een prachtig kijkboek met meer dan 700 illustraties. Na meer dan 40 jaar is er nu cindelijk weer een goede synthese van het rijke en uitermate boeiende verleden van Gent.

Dirk van Assche

JOHAN DECAVELLE (red.), *Gent. Apologie van een rebelse stad*, Mercatorfonds, Antwerpen, 1989, 450 p.

Filosofen getuigen

Een zwerm getuigen is de titel van deel IV van de tiendelige geschiedenis van het *Wijsgerig leven in Nederland, België en Luxemburg 1880-1980* door C.E.M. Struyker Boudier. De titel is ontleend aan de Hebreeënbrief 12,1. en zou uiteraard de samenvattende titel kunnen zijn van alle delen van het omvangrijke werk. In de Hebreeënbrief gaat het natuurlijk om geloofsgetuigen, maar de filosofen, die hier (zoals in de vorige boekdelen) worden besproken, zijn religieuzen die de wijsbegeerte hebben beoefend grotendeels op grond van de theologie en het apostolaat. Had de auteur dit vierde deel een latijnse titel kunnen geven, dan zou die hebben geluid: „Quid ad aeternitatem?” (wat, met betrekking tot de eeuwigheid). Filosofie vormde in het leven van de religieuze gemeenschappen slechts een bijzaak. Om de verkondiging van het evangelie was het hun te doen. „Ten overstaan van de eeuwigheid, van persoonlijk en gezamenlijk zieleheil, kon de wijsbegeerte slechts een betrekkelijke eigen waarde vertegenwoordigen, tenzij zij op haar eigen wijze het bestaan van God en van de onsterfelijke ziel van de mens veilig kon stellen met behulp van haar dialectiek” (p. 5).

Na de jezuïeten (deel 1), de

dominicanen (deel 2), de augustijnen, de carmelieten en de franciscanen (deel 3), komen nu met de benedictijnen, de norbertijnen en de kruisheren ook de religieuze congregaties van latere datum aan de beurt.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de benedictijnen en hun afgescheiden broeders: cisterciënsers (1098) en trappisten (1664). Heel bloeiend is het wijsgerig leven in de abdijen in onze streken de laatste eeuw niet geweest. Bijzondere aandacht wordt toch terecht geschonken aan Dom Odo Lottin, de historicus van de moraal van de scholastiek, en aan de monumentale editie van de patristische geschriften „Corpus Christianorum” (abdij Steenbrugge). Het tweede hoofdstuk brengt de summier opsomming van de filosofie-docenten in norbertijnerabdijen en kruisherenkloosters. Een heel hoofdstuk is vervolgens gewijd aan de redemptoristen, vooral belangrijk op het gebied van de moraal en de apologetica (met namen als W. van Rossum en V. Dechamps, beiden later kardinaal). Onder de titel „een affreuz affaire” wordt ook het conflict gememoreerd tussen het vaticaan enerzijds en Willem Duynstee en de psychologe Anne Terruwe anderzijds. Duynstee (professor in het strafrecht te Nijmegen) hield in 1935 een opmerkelijke lezing over de Freudiaanse verdringingstheorie, „een eerste oprechte poging om de thomistische zielsleer te verbinden met de psychoanalyse” (p. 78). Terruwe bouwde hierop haar proefschrift over de neurose. Zowel Duynstees voordracht en Terruwes dissertatie, als beider zielszorgelijke-therapeutische praktijk verwekten heel wat deining. Ook het Vaticaan reageerde, enggeestig en intolerant, zoals zo vaak.

In de laatste twee hoofdstukken worden de filosofen besproken van de religieuze congregaties gesticht in de 17de, 18de en 19de eeuw. Vele namen die vermeld worden, hebben echter meer met theologie dan met wijs-